

ARAŞTIRMA VE
KÜLTÜR
VAKFI

BÜLTEN

EYLÜL 1991

◆ AKV'den

◆ İslamda
Tebliğ

◆ İslamcılık
Düşüncesi

◆ Çeviri:
Su Savaşı
Nasıl Önlenir?

◆ Basından
Alıntılar

**«Biz Kitapta apaçık belirttik-
ten sonra, indirdiğimiz açık
delilleri ve hidayeti insanlar-
dan gizleyenler varya: İşte
onlara hem Allah lanet eder
hem de bütün lanet ediciler
lanet eder.»**

**«Ancak tevbe edip durumları-
nı düzeltenler ve gerçeği
açıkça ortaya koyanlar la-
netlemekten kurtulmuşlar-
dır. Zira ben onları bağışla-
rım, ben tevbeleri fazlaca ka-
bul eden ve çok esirgeyenim»**

(Bakara; 159 - 160)

AKV'DEN

Selamünaleyküm,

AKV BÜLTEN'in Üçüncü sayısını geç de olsa sizlere ulaştırmış bulunuyoruz. Yaz tatili dolayısıyla vakıf çalışmalarına ara verilmiş olması bültenin yayınlanmasını da geciktirdi. Bülten'in daha kapsamlı, daha sık veya en azından zamanında yayınlanmasına katkıda bulunacak her türlü yardımlarınızı -yazı, şiir, karikatür, reklam vs.- beklediğimizi tekrar hatırlatarak bu sayıda yer alan konulara kısaca değinelim:

İlk olarak; değerli ağabeyimiz **Mehmet Özutku**'nun; İslam'da tebliğin mahiyeti, zarureti ve önemini anlatan ve İslam davetçilerinin taşıdığı sorumluluğu hatırlatan "**İslam'da Tebliğ**" konulu semineri sunuyoruz.

İkinci olarak; kıymetli araştırmacı, **İsmail Kara**'nın; **Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi** adıyla yayınlanan oldukça geniş kapsamlı araştırmasının kısa bir özetini takdim ediyoruz.

Her iki konunun da gerek M. Özutku, gerekse İ. Kara tarafından geçtiğimiz sezonda Araştırma ve Kültür Vakfı merkezinde seminer olarak sunulduğunu belirtelim.

(Seminerlerden söz açmışken; Ekim 1991'den itibaren Araştırma ve Kültür Vakfı'nın İstanbul'daki merkezi ile Ankara ve İzmit şubelerinde kültürel faaliyetlerin, seminer ve sohbetlerin periyodik olarak başlayacağını okuyucularımıza duyurmuş olalım.)

Ayrıca AKV BÜLTEN'in bu sayısında; değerli kardeşimiz **"Kamil Çileçöp"**ün L'EXSPRESSE'den çevirdiği **"Su Savaşı"**nı konu olan yazının ilgiyle okunacağını sanıyoruz.

AKV'den haberler ve Basın'dan derlediğimiz ilginç alıntılarının yer aldığı bölümlerle bültenimiz tamamlanıyor.

Bir sonraki sayıda görüşmek üzere...

Allah'ın selamı üzerinize olsun.

AKV BÜLTEN

YIL: 1

SAYI: 3

EYLÜL 1991

A.K.V. Adına Yayın Sorumlusu: Mustafa Ertekin Adres: Harikzedeler Sk. No: 34/4 Lâleli/İST. Tel: 513 00 42
Dizgi: Aycan Grafik Baskı: Yıldızlar Matbaacılık A.K.V. BÜLTEN: Araştırma ve Kültür Vakfının Süreli Yayınıdır.

İSLAM'DA TEBLİĞ

Mehmet ÖZUTKU

Lûgatta TEBLİĞ, yetiştirme, eriştirme, bitiştirme, götürme ve taşıma anlamlarında kullanılır.

İslâmî İSTILAHDA ise Allah'a dâvet etme, Allah'ın emirlerini insanlara duyurma görevidir. Allah'a dâvetten maksat, O'nun dinine dâvetir. O da İSLÂM'dır. Bu din, kendine yaraşmayan her şeyden uzak ve her şeyden yüce olan Rabbinden, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, Muhammed efendimize gelen dindir: "Hak din, Allah nezdinde yalnız İSLÂM'dır" (Ali İmran; 19). **Şu halde İslâm, dâvetin mevzuu ve aşıdır, dâvetin ilk unsurudur.**

Yüce Peygamberimiz, Allah'ın (c.c.) kendisini peygamber olarak şereflendirdiğinden itibaren, kerem sahibi Rabbi'ne kavuşuncaya kadar Allah'a davette bulunmaya devam etmiştir. Zaten Yüce Allah, O'nu bunun için göndermiş, bunun için görevlendirmişti. Allahû Zülcelal, yüce kitabında: "Ey Peygamber, biz seni hakikaten bir şahid, bir müjdeci ve bir korkutucu ve Allah'a; O'nun, dini (ve teşrii) ile bir dâvetçi ve nur saçan bir kandil olarak gönderdik." buyurmaktadır. (El-Ahzab; 45). Hz. Muhammed (s.a.v.) efendimiz, İslâma ilk dâvette bulundu. **Şu halde dâvetçi, dâvetin ikinci esası, ikinci unsurudur.**

Allah Resulünün İslâm'a dâvet ettiği ve kendilerine peygamberliğini tebliğ ettiği kimseler Arablar ve diğer kavimler ve insanlardı. Çünkü Peygamberliği sadece Araplara münhasır değil, bütün insanlara şamildi. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Habibim seni (vahdetimizin) müjdecisi, azabımızın) haberci (si ve) bütün in-

sanların peygamberi olmaktan başka (bir sıfatla) göndermedik." (Sebe; 28). **Şu halde İslâm'a dâvet olunan, dâvetin üçüncü esası, üçüncü unsurudur.** Hz. Muhammed (A.S.) İslama daveti Kur'an ve Sünnette mevcut Allah'ın kendisine vahyettiği yol usul ve tarzları ile yapmıştır. **Dâvetin dördüncü esası usuludur. İşte bu yol ve usullerdir.**

İslâm, dâvetçisi ve tebliğcisi şer'an İslâma göre, Allah'a ve Rasulünün yoluna dâvette bulunmak vazife ve mükellefiyetini taşıyan insandır. **Bu vazifeden mes'ul tutulanların tarifinin yapılması ve mes'uliyetinin delilleriyle açıklanması, ortaya konulması zaruridir.** Bu şer'i vazifeyi yerine getiren dâvetçi, vazifesini lâıkyı 'vechile yerine getirmesinde kendisine yardımcı olan, mükellefiyetini kolaylaştıran malzeme, materyal ve sermayeye muhtaçtır. Ayrıca diğer insanlardan daha fazla İslâm ahlâkı ile ahlâklanması lâzımdır. O halde İslâm dâvetçisi konusunu üç bölümde inceleyeceğiz: 1. Bölüm: Dâvetçi ve tebliğcinin tarifi. 2. Bölüm: Dâvetçinin malzeme ve sermayesi, 3. Bölüm: Dâvetçinin ahlâkı.

Dâvetçinin Tarifi

İslâm dâvet ve tebliğcisi: İslâma göre, Allah ve Rasulünün yoluna dâvette bulunmak vazife ve mükellefiyetini taşıyan insandır.

Allah'ın bizlere İslâm nimetini vermesinden sonra, İslâm'a ilk dâvette bulunan insanlar yüce Peygamberlerdir şüphesizdir. Zaten Cenâb-ı Hak'ın onları insanlar arasından özel olarak seçmesi-

nin sebebi de budur. Peygamberlerin istisnasız hepsi içinde yaşadıkları toplumları, Allah kendilerinden nasıl istenmişse, o şekilde Allah'a inanmaya ve sadece O'na ibadet ve kullukta bulunmaya dâvet etmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'de, Yüce Allah, Nuh (A.S.) için: "Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur..." dedi. (El-A'raf; 59).

HÜD, aleyhisselâm için:

"Âd (kavmin)e de kardeşleri Hüd'u (gönderdik): Ey kavmim dedi, Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur..." (Hüd; 50).

SALİH (A.S.) için: "Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i gönderdik: Ey kavmim dedi, Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur." (El-A'raf; 73)

ŞUAYB (A.S.) için: "Medyen halkına da kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik): Ey kavmim dedi, Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka hiçbir ilâhınız yoktur." (El-A'raf; 85).

İşte böylece bütün ALLAH elçileri ALLAH'a, sadece O'na ibadet ve kulluğa, O'nun dışındaki hiçbir şeye kul olmamaya dâvette bulunmuşlardır. Yüce ALLAH Kitab-ı Keriminde şöyle buyuruyor: "Andolsun ki biz her millete: Allah'a kulluk edin, putlara tapmaktan kaçının diye (tebliğat yapması için) bir peygamber göndermişizdir." (En-Nahl: 36).

Şu halde Peygamberler, Allah'ın elçileri olarak Allah'a dâvette bulunan insanlardır. Allah onları, İslâm'ın insanlara ulaşması için seçmiştir.

Ümet, Allah'a Dâvet Vazifesinde Peygamberi'nin Ortağıdır

İslâm'da ilk dâvetçinin Hz. Peygamber olduğunu söylemiş, bu görevi yerine getirmesini emreden ayeti kerimleri de yukarıda zikretmiştik. Bu ayeti kerimler her ne kadar Hz. Muhammed (A.S.)'a hitabediyor ise de, muhatap bütün müslümanlardır. Zira istisna edilmediği takdirde, Allah'ın Rasulüne olan hitabının şumûlüne, Rasulün ümmetinin (milletinin) de girmesi asıldır.

Bu hükmün dışında, bütün Müslümanların tebliğle görevli bulundukları, Kur'an-ı Kerim'de zikredilen açık ayeti kerimelerden de anlaşılmaktadır. Yüce Allah şöyle demektedir: "Siz insanlar için (insanlığın faidesi için gaybden yahut Levh-i Mahfuzdan seçilip) çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten, vaz geçirmeğe çalışırsınız..." (Al-i İmran; 110). Bu ayet Hz. Peygamberin ümmetinin hayırlı bir ümmet olduğunu, hayırlı sıfatınada iyiliği emredip, kötülükten vazgeçirerek sahip olduğunu, olabileceğini açıklamaktadır. Kur'an-ı Kerim, Allah'tan başkasına dâvette bulunan, Allah'ın yolundan saptıran münafıkların tersine, Allah'a dâvette bulunmayı müslümanların vasıflarından olduğunu belirtmiştir. "Münafık erkekler de, münafık kadınlar da birbirinin (tamamlayıcı) parçasıdır (hepsi birbirine benzer): Onlar kötülüğü (küfrü, mea'siyi) emrederler, iyilikten (imandan, taatten) vazgeçirmeye uğraşırlar..." (Et-Tevbe; 67). Bundan sonra Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Mü'min erkeklerle, mü'min kadınlar da birbirinin velileri (dostları, yardımcıları)dır. Bunlar (insanlara) iyiliği emrederler, (onları) kötülükten vaz geçirmeye çalışırlar..." (Et-Tevbe; 71). Kurtubî, bu ayetlerin tefsirinde şunları kaydeder: "Böylece yüce Allah iyiliğe dâvet ve kötülükten men etmeği mü'minlerle münafıklar arasında ayırdedici bir fark kılmıştır.

Bu göstermektedir ki mü'minlerin en belirgin vasıfları iyiliğe teşvik etmek, kötülükten men etmektir. Bunun da başında İslâm'a dâvet gelir." Şunu da ifade edelim ki Mevlâmız, bu ayet ile İslâm milletini, Rasulü Muhammed Mustafa (S.A.) gibi tavsif etmiştir. Yüce Allah, muhterem Rasûlü hakkında da şöyle buyurmaktadır: "O (Peygamber) ki, kendilerine iyiliği emreder, kötülükten men'eder, onlara güzel şeyleri helâl, çirkin şeyleri haram kılar." (El-A'raf; 157).

Dâvetle Mükellef Olanlar Kimlerdir?

Allah'a dâvetin asıl sorumluları, İslâm toplumunu oluşturan her müslüman erkek ve kadındır. İslâm milletinin akıllı ve bulûğ çağına ermiş her ferdi, ister erkek olsun isterse kadın bu görevle yani Allah'a, İslâm'a dâvette bulunma vazifesiyle mükelleftir. Bu vazife sadece âlimlere ve din görevlilerine ait değil, her müslümanın mükellefiyetidir. Yüce Allah: "De ki (habibim): İşte bu benim yolumdur. Ben (insanları) Allah'a (körü körüne değil) bir basiret üzere dâvet ediyorum. Ben de, bana tâbi olanlar da (böyleyiz). Allah'ı (ortaklardan) tenzih ederim, ben ortak koşanlardan değilim." (Yusuf; 108) buyurmaktadır. Rasûlullah'a uyanlar şüphesiz ona inananlardır, onlarda önderler gibi tam bir iman ve sağlam bir şuurla Allah'a dâvet eder. O halde müslümanın insanın ıcaplarından birinin insanın Allah'a dâvet etmesidir. Allah'a dâvette kusur ve ihmal-kârlık göstermesi, imanında bir eksiklik ve gediğin bulunduğu işaretidir. Bu eksikliği gidermek için Allah'a dâvette; ihmalkârlık, gevşeklik ve çekingenlik göstermemek zorundadır. Ayetin tefsirinde imam İbn-ü Kesir şöyle diyor: "Yüce Allah Rasulüne, yolu ve adeti hakkında bilgi vermesini emrediyor. Bu yol: Allah'tan başka ilâh olmadığına, O'nun eşi ve benzeri bulunmadığına gözüyle görmüş gibi

inanmak, Allah'a basiretle, kat'i bir imanla ve delille dâvette bulunmaktır. Peygambere her inanan şahıs, Peygamberin dâvette bulunduğu hususlara, basiretle yani kat'i bir imanla, akli ve dinî delillerle dâvette bulunacaktır." İbn-i Abbas'tan, İmam Buhârî'nin rivayet ettiği bir hadisi şerifte: "Burada bulunan, bulunmayana ilmi tebliğ etsin" buyurulmaktadır. Burada bulunan ibaresinin şumûlüne, İslâm hakkında bir şeyler bilen her müslüman dahildir.

İslâm'a dâvet bazen ferdi yani şahsi olarak ve bazen de cemaat yani toplu olarak yerine getirilir. Her iki şekilde, Allah'ü Teâlâ'nın şu ayetî kerimesiyle tescil edilmiştir: "Sizden öyle bir cemaat bulunmalıdır ki (onlar herkesi) hayra çağırınsınlar. İşte onlar muradına erenlerin ta kendileridir." (Al-i İmran; 104). Ayetin tefsirinde İmam İbn-ü Kesir şöyle diyor: "Bu ayetten maksad, İslâm milletinden (ümmetinden) bu işle meşgul olan bir cemaatin bulunmasıdır. İslâm milletinden (ümmetinden) her bir ferdin bu vazife ve teşkilâtta kendi hissesine düşen bir vazifesi vardır." der. Sahih-i Müslim'de de: "Sizden biriniz, İslâmın kabul etmediği bir şey, fenalık (münker) görürse onu eliyle değiştirsin. Buna gücü yetmezse diliyle değiştirsin. Buna da gücü yetmezse kalbiyle değiştirsin. Bu sonuncusu imanın en zayıfıdır." Dâvet vazifesinin zorlaştığı, zulmün ve küfrün insanlığın ufuklarını kararttığı günümüzde dâvetin güçlü bir şekilde ve teşkilâtli olarak yapılması gerektiği, zarureti açıkça ortadadır. **Haberleşmeyle propaganda vasıtalarının çok geliştiği günümüzde ferdi çalışmalarla, hatta küçük grup çalışmalarıyla netice alınamadığı görülmektedir. O halde toplu dâvet görevini yapacak olanların bir araya toplanmaları zaruret hallini almaktadır.** Küfrün ve zulmetin kol gezdiği bir ortamda, bir ferdin veya dağınık haldeki fertlerin gayretleri

faydalı olamaz, bu sünnetulaha aykırıdır. Kendilerini: İslâmı öğretmede ve Allah'a dâveti yaymak için muntazam teşkilatlamış, çok büyük gayret ve feda-kârlıklara ihtiyaç vardır. Toplu bir tarzda İslâma dâvette bulunmayı, Allah'ın Rasulünün sünneti de teyid etmektedir. Peygamber efendimiz Mekke'li müslümanlardan, Medine'ye intikal etmelerini, gayretlerini oradaki müslümanların güçleriyle birleştirmelerini, Allah Rasulünce bu güçlerin doğru bir şekilde tercih edileceğini beyan ediyor, bunu emrediyordu.

Cenab-ı Hakkin: "İyilik ve takva hususunda yardımlaşın, günah ve fenalık hususunda yardımlaşmayın" (El-Maide; 12). emri ilâhisi de bir araya gelmenin ve toplu halde dâvet ve cihad etmenin zarureti başka bir delildir. El-Cassas'ın naklettiğine göre İmam-ı Azam Ebu Hanife iyiliği yaptırmak ve fenalıktan sakındırmak, kötülüğe engel olmak için bir araya gelip topluluk teşkil etmenin, bu maksadın gerçekleşmesi için toplu gayretlere istikâmet verilmesinin zarureti işaret etmiştir.

Mükellefiyet Hususunda Şüphe ve İtirazlar

Bazı kimseler; din adamı, ilim adamı olmadıklarını iddia ederek, Allah'a dâvetin kendilerine farz olmadığını söyler ve : "Sizden öyle bir cemaat bulunmalıdır ki (onlar herkesi) hayra çağırınsınlar; iyiliği emretsin, kötülükten vazgeçirmeye çalışsınlar. İşte onlar muradına evrenlerin ta kendileridir" (Al-i İmran; 104) ayet-i celilesini delil gösterip bu görevin toplumu değil, sadece âlimleri ilgilendiren bir farz-ı kifaye olduğunu ileri sürerler.

Onlara, yukardaki ayeti tefsir eden İbn-ü Kesir'in söyledikleriyle cevap verelim: "Ümmetten her ferdin gücü miktarınca çalışmasıyla birlikte bu görevi ifaya kaabiliyetli belli bir grubun bulunması (lâzımdır)" der. Er-Râzi'nin tef-

sirinde ise "Allah-ü Teâlâ'nın içinizden tabiri hakkında iki görüş vardır:

Birincisi: Bu görüşe içinizden tabirinden, içinizden bazıları anlaşılmaz. (Yani Minkûm, teb'id için değildir). Buna dair iki delil vardır: a) Allah: "İçinizden hayra çağıran, iyiliği emreden, kötülükten meneden bir topluluk olsun..." melindeki emriyle bütün İslâm milletine iyiliği yaptırmayı ve kötülüğü önleme vazifesini farz kılmıştır. b) Her mükellefin üzerinde iyiliği yaptırmak ve fenalığı önlemek vazifesi vardır. Bunu ya eliyle, ya diliyle, ya da kalbiyle yapar. İnsanın zarar görmesine engel olmak her müslüman için farzdır. Bu duruma göre diyoruz ki, ayetin mânası "hayra dâvet eden, iyiliği yaptıran ve fenalığı önleyen bir millet olunuz" şeklindedir. Ayetteki "içinizden" tabiri ise açıklama (tebyîn) mânâsındadır, içinizden bazıları mânâsına (teb'id) değildir. Tıpkı Yüce Allah'ın, "Artık, o pis putlardan... sakının" (El-Hacc; 30) ayetindeki sözü gibi (pis olan şeyin putlar olduğunu açıklamaktadır.)

İkinci görüşe göre "içinizden" tabiri, içinizden bazıları, mânâsındadır (ayetteki min, teb'id mânâsındadır, zira bir topluluk içinde dâvette bulunmaya muktedir olmayanlar, iyiliği yaptırmaya ve fenalığı önlemeye güç, takat yetiremeyeceği mevcuttur. Bu ikinci görüş sahiplerine göre ayetteki vâzî ve mükellefiyet alimlere mahsusdur. Zira hayra dâvette bulunma; hayrı, iyiliği ve fenalığı bilme şartına bağlıdır. (Bunları da bilenler alimler olduğuna göre) böylece bu vazifenin alimlere aid olduğu, cahillere aid olmadığı sabit olur. Alimler milletin bir kısmıdır (binaenaleyh "içinizden" tabiriyle, içinizden bazıları anlaşılmış olur). Yukarıdaki her iki görüşü El-Kurtubî ve 'El cassas tefsiri de nakletmişlerdir. Evvazi'nin zikrettiği görüş, görüş sahiblerinin dayandıkları deliller bakımından daha sıhhatli ve daha doğrudur ki o da: bu görevi ifaya kaabi-

liyetli muayyen bir grubun oluşturulmasıyla birlikte her ferdin gücü miktarınca çalışmakla mükellef tutulmasıdır. Ancak bazı kimselerden ayetteki "... içinizden..." bir topluluk bulunsun" sözünden alimlerin kastedildiğini açıklamakla, dâvet için ilmin şart olduğu intibahı doğurduğundan meselenin anlaşılması zorluk kazanmaktadır. Karışıklığa sebep olan bir diğer hususta farz-ı kifayenin anlaşılış biçimidir. Her iki duruma da açıklık getirmek faydalı olacaktır.

Birinci husus: Şüphesiz hayra dâvetin ki en yücresi Allah'a dâvetidir, önemli şartı bilgidir, ilimdir. Fakat ilim bölünmez bir şey değildir, parçalara bölünebilir, kısımlara ayrılabilir. Bir meseleyi bilen ve diğerini bilmeyen, bildiği mesele hakkında bilgi sahibidir, diğer hakkında bilgisizdir, cahildir. Yani bildiği mesele hakkında bilgi sahibidir, dolayısıyla bildiği şey hakkında dâvette bulunma vazifesinin şartı kendisinde var demektir. Fakat bilmediği mesele hakkında bu şart kendisinde yoktur. Bu konuda İslâm Fıkıhçıları arasında görüş ayrılığı yoktur. Çünkü dâvet ve tebliğin sıhhatli ve doğru olması için dâvetçinin dâvette bulunduğu meselenin sıhhatli ve doğru olduğunu bilmesi şarttır. O halde ister fazla bilgili ve ilim sahibi olsun, isterse avamdan basit bir müslüman olsun: müslüman hükmünü ve kendisinin bildiği mesele hususunda dâvette ve tebliğde bulunacaktır, yani her müslüman bildiği kadar Allah'a dâvette bulunacaktır. Böylece "alimlerden maksad, fazla bilgi sahibi olanlardır, başkaları değildir, bu bilgi sahibleri ilim adamları veya din görevlileri de diyebileceğimiz kişilerdir" görüşünün tutarsızlığı ve yanlışlığı ortaya çıkmaktadır. Bu isimlendirme, İslâma, mensub olan her müslüman için, doğrudur ve muayyen bir topluluğa mahsus değildir. Yani, İslâm belli bir sınıfın tekelinde de değildir. Her müslüman İslâmı öğrenmek ve öğrendiğini öğretmek zorundadır.

İkinci husus: Farzı, kifaye- ➤

den maksad; herkesin vazifesi ve borcu olan bir mükellefiyetin, bazıları tarafından yerine getirilmesi halinde, geriye kalanlardan düşmesi, onların artık bu farz ve vazifeden mes'ul olmamalarıdır. Evzâi şöyle diyor: "Birinci görüş sahiblerine göre; hayra çağırarak, iyiliği emredip-kötülüğün men etmek vazifesi herkes hakkında bir farz ise de, bu farzı bazıları yaparsa, diğerlerinden bu vazife mecburiyeti kalkmış olur. Yüce Allah'ın: "Gerek hafif, gerek ağır olarak (şartlarından dolayı savaş size kolay da gelse, ağır da gelse, binekli de olsanız, yaya da olsanız, teçhizatınız hafif de olsa, ağır da olsa, sağlam da olsanız, hasta da olsanız, hangi halde bulunursanız, bulunun) hep birlikte savaşın" (Et-Tevbe; 41) ve "Eğer topluca (savaşa) çıkmazsanız, (Allah) size acı (bir şekilde) azabeder". (Et-Tevbe; 39) mealindeki emirleri de böyledir. Emir umumîdir. Fakat bu emrin bir topluluk yerine getirirse, kifâyet hasıl olur, emir yerine gelmiş olur ve geriye kalanlardan mükellefiyet kalkar". Aynı ayetin tefsirinde El-Cassas şunları kaydediyor: "İçinizden hayra çağırın... bir topluluk bulunsun" ifadesinde iki mana vardır: 1- İyiliğin yaptırılması ve kötülüğün önlenmesi vazifesi (farzı), 2- Bu vazife ve farz, başkaları tarafından yapıldığı takdirde, herkes üzerine düşen bir vazife değildir, Kifai farzdır". Burada El-Cassas'ın "başkaları tarafından yapıldığı takdirde, herkes üzerine düşen bir vazife değildir" ifadesi Kifai farzdan maksadın ne olduğunu izah etmektedir. Aynı (şahsî) farz ise böyle değildir: Onu her bir şahsın bizzat kendisinin yapmasıyla vazifeye yerleştirilmiş olur; başkalarının yapması, geriye kalanların bu mecburiyetten kurtulmalarına vesile olmaz. Buna göre, en yücesi Allah'a dâvet olan hayra dâvet, gücü ve kudreti nisbetinde her müslümanın vazifesidir. Zira bu dâvet izah ettiğimiz gibi mü'minlerin vasıflarındandır. Çünkü Allah'ın Rasulü, gücüne ve iktidarına göre her erkek ve kadın müslümanın

yapacağı şey, başkasını beklemekten, iyiliği emretmeğe ve fenalığa mani olmağa koşturur. Zira bu vazifeyi başkası yapmamış olabilir ve bu sebeple kendisi de günahkâr olmuş olur. Müslüman, Allah'a ve Rasulüne inanmış olduğu için Allah'a dâvet eder. Ayrıca kifai farz bütün müslümanlara hitabetmektedir, bu farzın gerçekleşmesi için bütün müslümanlar faaliyet göstereceklerdir. O halde "İçinizden hayra çağırın bir topluluk bulunsun" mealindeki ayetin manası şu olmaktadır: **Müslümanlar böyle bir topluluğu, yani Allah'a dâvette bulunacak topluluğu meydana getirmeli ve hazırlamalıdır. Allah'ın dinini dimdik ayakta tutmak ve Allah'a dâvet etmek için, müslümanlar bütü imkân ve güçleriyle bu topluluğu desteklemelidir. Eğer bunu müslümanlar yapmazlarsa, hepsi birden günahkâr olurlar, dâvete ehil olanlar ve olmayanlar hepsi birden günah işlemiş olurlar. O halde bütün müslümanlar bu faaliyette gücü nisbetinde fikren, ilmen, malen veya bedenlen katılmak mecburiyetindedirler. Yoksa mesele ortada kalan cenazeye benzer.**

Bazı kimseler "Ey inananlar, siz kendinize bakın, siz doğru yolda olduğunuz takdirde sapan kimse size zarar veremez." (El-Maide; 105) mealindeki ayete dayanarak dâvet etmek gerekmediğini iddia edebilirler. Bu durum Hz. Ebubekir (R.A.) döneminde de görülmüş, bunun üzerine Ebubekir Sıddıyk Hazretleri: "Ey insanlar siz "Ey inananlar, siz kendinize bakın, siz doğru yolda olduğunuz takdirde sapan kimse size zarar veremez" ayetini okuyor ve onu yanlış anlıyorsunuz. Ben, Peygamber (A.S.)'i işittim şöyle diyordu: 'İnsanlar haksızlık yapan, zulüm işleyen insanı görüp onu engellemezlerse, Allah'ın hepsini birden cezalandırması yakın demektir."

İbn-i Teymiyye'nin de dediği gibi doğru yolda olmak: "ancak

vazife ve farzı eda etmekle gerçekleşebilir. Müslüman üzerinde farz olan iyiliği emretmek, kötülükten nehyetmek işiyle birlikte kendisi üzerine farz ve vazife olan diğer işleri de yaparsa, o zaman sapığın sapıklığı kendisine zarar veremez.

Bazı Müslümanlar da küfrün bu kadar yaygınlaştığı günümüzde, herkes kendisini kurtarmaya bakmalı, diğer insanlarla ilgilenmeyi bırakmalı, etliye, sütlüye de karışmamalı görüşündedirler. Bu görüşe karşı da: Müslümana farz olan vazife insanları Allah'a dâvet etmektir. Maksadın hasıl olması ve insanların bu dâvete uyması veya uymaması önemli değildir diyoruz. Allah'ü Zülcelâl bu konuda: "Hani içlerinden bir ümmet: Allah'ın kendilerini (dünyada) helâk edeceği veya (ahirette) çetin bir azâb ile cezalandıracağı bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz? dediği zaman onlar (o va'z edenler)de "Rabbimize özürlü (dilemeye yüzümüz olsun) için, umulur ki sakınırlar" demişlerdi.

"Vaktâki onlar, artık edilen va'zları unuttular. Biz de kötülükten vaz geçirmekte sebat edenleri selâmete çıkardık. Zulmedenleri ise yapmakda oldukları fıkrlar yüzünden şiddetli bir azab ile yakaladık." (El-A'raf; 164-165) buyurmaktadır. Allah'ü Zülcelâl bu ayeti kerimde bir ülke halkını üçe ayırıyor: 1- Hata ve günahda ısrar eden, asiler. 2- Hata ve günah işleyenlere va'z ve nasihatle bulunanlar. 3- Asi ve günahkârlara ses çıkarmayan, va'z edenlere de niye karıştıyorsunuz diyenler. Günah işleyenin günah olduğunu bile bile bu fiile devam etmesi, günahlardan sakınanların da bunu bilerek, idrak ve şuur içinde kendilerini hatalardan korumaları için, dâvetin kabul edilebilme ihtimali varsa, mutlaka ve mutlaka öğüt, işrad ve Allah'a dâvetin devam ettirilmesinin şart olduğuna böylece işaret edilmektedir.

Bazı müslümanlar da: "Allah kimseye gücünün üstünde yük

yüklemeyiz" (El-Bakara; 286) mealindeki ayeti kerimeyi değişik yorumlayarak çıkmaza girmektedirler. İnsanları, Allah'a dâvet etmenin kendilerini yoracağını, buna katlanamayacaklarını, güç yetiremeyeceklerini iddia etmektedirler. Ama bu iddiaları, sadece iman ve din zayıflığından ileri gelmektedir. Halbuki basit dünya menfaatleri için katlandığımız yorgunluk ve zilletin yanında, bu uğurda katlanacağımız yorgunluk hiç kalır. İslâmi emirleri cahil bir insana öğretmek çok zor bir şey midir? Yoksa, İslâm'a kulak verebilecek kâfire imanı sunmak mıdır zor olan? Allah'a dâvet maksadıyla putperest diyarlara gitme imkânı doğmuşsa bunun altından kalkamaz mıyız? Kilise mensuplarının oralara gidip ömürlerini tükettiklerini de mi göremiyoruz? Putperestlere Allah'ı öğretmek, kilise mensuplarından önce bizlere düşmez mi? Müslüman, şeytanın bu ve benzeri vesveseleri karşısında şu ayeti kerimeyi hatırlamalıdır: "...Eğer siz acı çekiyorsanız, şüphesiz onlar da sizin acı çektiğiniz gibi acı çekmektedirler. Üstelik siz Allah'tan onların beklemedikleri şeyleri bekliyorsunuz." (En-Nisa; 104). Allah Rasûlünün ve onun muhterem arkadaşlarının bu uğurda katlandıkları güçlükleri hatırlamalıdır. İşte bir misal: Resulullah (S.A.) Uhud savaşından sonra Medine'ye dönünce, Ebu Sûfyan ve maiyetindeki müşriklerin müslümanları yoketmek için Medine'ye saldıracaklarını haber alır. Efendimiz sabah namazını kılınca, Hz. Bilâl'i (R.A.)den yüksek sele müslümanlara şunları duyurmasını ister: "Rasûlullah, size düşmana karşı çıkmanızı emreder. Vuruşmaya, sadece dün bizimle birlikte savaşanlar katılacaklardır". Bunun üzerine Sa'd İbn-i Muaz evine varıp yakınlarına: "Allah'ın Rasûlü düşmanınızın peşine düşmenizi emrediyor" dedi. Vücudundaki yedi taze yarayı tedaviye hazırlanan Useyd b. Hudayr, bunun üzerine: "Allah'a ve Rasûlüne kulak verdik, işittik itaat ediyoruz"

cevabını vererek, yaralarına merhem bile çalmadan, silahını alır ve Allah Rasûlüne yetişir. Sa'd İbn-i Ubad'e kendi yakınlarına, Ebu Katâde tüm akrabalarına haberi ulaştırır ve Rasûlullah'a katılırlar. Seleme oğullarının kırk yaralıyı yola düşürdü. Tufeyl b. Nu'man'ın on üç, Necvas b. Summe'nin on yarası vardı. Rasûlullah (S.A.S.) bunları görünce: "Allah'ım! Seleme oğullarına yardımlarını ihsan et." demekten kendini alakoyamadı.

Rasûlullah'ın ashabı, Allah'ın adını yüceltme yolunda işte böyleydi. Müslüman; Allah'a dâvet, İslâmı anlatmak ve öğretmek için çektiği yorgunluğu çok görmemelidir. Müslüman: Allah'a dâvet yolunda gösterdiği bir nebzelik gayreti büyütmekten utanmaz mı? "İşittik, itaat ediyoruz" sözleriyle savaşa tekrar dönen Rasûlullah'ın yaralı sahabilerinden sıkılmaz mı?

Bu uğurda fedakârlıktan kaçın, bu iş nefisine ağır gelen müslümanın vay haline...

Allah'a Davette Müslümanın Sorumluluğu

İslâmiyet, müslümanın kendi şahsında salih ve hak yol üzere iyi bir insan olmasını yeterli görmez. Onun başkalarını da ıslah etmesini, hak yola getirip düzeltmesini ister. Bunun sebebini ise şu şekilde izah etmek kâbilirdir:

1. Cenab-ı Hak, Rasûlü Muhammed (S.A.V.)'i bütün insanlara göndermiştir. "Ya Muhammed De ki: Ey inananlar! Doğrusu ben, göklerin ve yerin hükümdarı, O'ndan başka ilâh bulunmayan, diriltlen ve öldüren Allah'ın hepiniz için gönderdiği peygamberiyim." (El-A'raf; 158). Ve Peygamberliği kıyamet gününe kadar devam edecektir. Bu yüce görevden gaye, bütün insanların hak yolu bulup iki cihanda saadet ve kurtuluşa ermesidir. Peygamberliğinin bütün âlemler için rahmet oluş sebebi budur. O'ndan sonra

da yeryüzünün bütün insanlarına, İslâmi dâveti ulaştırıp onları cehâletin karanlığından çıkarma görevi müslümanların omuzlarına yüklenmiştir. "Elif, Lâm, Ra; Ey Muhammed! Bu, Allah'ın izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa çıkaran güçlü ve övülmeye lâyık bir kitaptır" (İbrahim; 1).

Müslümanlar, peygamberlerinden sonra Allah'ın kulları üzerindeki şahidleri ve İslâmın tebliğcileridir. "Böylece sizi orta bir ümmet yaptık ki insanlara şahid olasınız, Peygamber de size şahid olsun" (El-Bakara; 143). Müslüman, Allah'a dâvet etmekte, Allah'ın kullarına en büyük fayda ve yardımı yapmış olur. Zira o, bu görevi yapmakla içinde bulunduğu şirk ve putperestlik bataklığından onları kurtarır, böylece yaratılış gayelerine ulaşmış olurlar. "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." (Ez-Zariyat; 56).

2. Küfrün yeryüzünde yayılması, İslâmın, er veya geç bundan etkilenmesine sebep olacağından, İslâmiyet müslümanın bundan zarar görmesini önlemek için onun küfür diyarında kalmasını menetmiş, İslâm diyarına göç etmesini emretmiştir. "Kendilerine yazık eden kimselere, canlarını alırken melekler 'Ne yaptınız bakalım?' deyince (Bunlar): 'Biz yeryüzünde aciz düşürülmüştük', diyecekler, melekler de: 'Allah'ın arzı geniş değilmiydi? Oradan göç edip gönlünüzce yaşayabileceğiniz bir yere gidseydiniz'. İşte onların durağı cehennemdir, ne kötü bir gidiş yeridir orası!" (Nisa; 97), Tefsirciler, bu ayeti kerimenin tefsirini yaparken: "Hicrete gücü yettiği ve dinine hayatını yaşama imkânı olmadığı halde, müşrikler arasında yaşamaya devam ederek nefisine zulmeden kimseler için nazil olduğunu beyan ederler. Böyle müslümanlar İcma'a göre haram işlemiş ve kendilerine yazık etmiş olurlar. İmamı Malik: "Kötülüğün açıkça işlenip, gizlenmediği yerden, öyle olmayan yere göç edilir" der. Şirke dâvetin bu-

lunduğu, İslâm'ın reddedildiği yerde müslümanın kalışı küfrün desteklenmesine sebep olabilir.

3. Müslümanların felâket ve azaba uğramalarını önlemek için Yüce Allah şöyle buyurur: "... Öyle bir fitneden sakın ki, aranızdan yalnız zalimlere erişmekle kalmaz, iyiliği yaptırmak, kötülüğü engellemek hususunda kusur ettiğinizden dolayı hepinize ulaşır. Bilin ki Allah'ın azabı çetindir." (El-Enfal; 25). İbn-i Abbas (R.A.) diyor ki: Allah mü'minlere, kendi aralarında İslâmın kabul etmediği şeylerin yapılmasına göz yummamalarını emretmiş, aksi taktirde iyiyi de, kötüyü de perişan edecek bir azaba düşer olabileceklerini bildirmiştir (S.A.V.)'a; "Ey Allah'ın Rasûlü, içimizde iyi kimseler de bulunsa, yine felâkete düşer olur muyuz? diye sorunca, O'nun cevabı: Evet, kötülükler çoğalınca" oldu.

Dâvet İmkâna Göredir

Allah'a dâvetin her müslümana farz olduğu gerçeği ortaya çıkınca, bu farziyetin, dâvetçinin durum ve gücüne göre kuvvet kazanacağı gerçeğini de ifade etmek gerekir ve kudret, farzın varlığına sebeptir, güçlü olmayana sorumluluk da yoktur. Güçlü insan bu gücü oranında farziyetle yükümlüdür. İlim ve selâhiyet de gücün manasına dahildir. Alimin sorumluluğu cahilin sorumluluğuyla kıyaslanamaz. Otorite ve selâhiyet sahibinin sorumluluğu, sair bir müslümanın ki ile aynı değildir. Onun için Cenab-ı Hak, bildiği hakkı gizleyen ailmli uyarmış ve şöyle buyurmuştur: "İndirdiğimiz açık delileri ve hidayeti biz kitapda insanlara açıkça belirttikten sonra, gizleyenler (var ya) işte onlara hem Allah lânet eder, hem bütün lânet edebilenler lânet eder. Ancak tevbe edip (durumlarını) düzelterler, (gerçeği) açıklayanlar başka. Onları bağışlarım. Çünkü ben tevbeyi çok kabul edim, çok esirgeyemim." (El-Bakara; 159-160). Müslüman, bildiği

her şeyi bilmeyen insanlara öğretmek, duyurmak mecburiyetindedir, bu onun üzerine farzdır. Fakat bilmediği şeyleri tebliğ etmek mecburiyetinde değildir.

Güç ve kudretin bir başka nevi olan selâhiyet ve otorite sahiblerine Kur'an, Allah'ın bahsettiği bu imkânlarını: İnsanları Allah'a dâvet, yeryüzünü faziletle aydınlatma ve imar ve ıslah etmeyi farz ve vazife kılmıştır. Kur'an-ı Kerim: "Onlar (o kimseler) ki kendilerine yeryüzünde iktidar verdiğimiz takdirde (zorbalardan) yoluna sapmazlar, bilâkis) namazı kılarlar, zekâtı verirler, iyiliği buyururlar, kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar. Bütün işlerin sonu Allah'a aiddir (herşey sonunda ona varacaktır)." (El-Hacc; 41) buyurur. Bu ayetin tefsirinde tefsirciler "kendilerine yeryüzünde iktidar verilenlerden" maksadın mülki ve askerî makam sahipleri olduğunu açıklamışlardır. Şeyhu'l-İslâm İbn-i Teymiyye şöyle der: "Devlet reisi, iyiliği yaptırın, fenalığı önlesin diye tayin olunur. Selâhiyetli kılınmanın, velâyetin manâsı budur." Abdülaziz oğlu Ömer'in muhtelif yerlerdeki memurlarına gönderdiği resmi yazılarda şu ifadeler bulunuyor: "Bütün insanları İslâma dâvet etmek, Kitabında Allah'ın istediği itaatlerdendir. Onun için İslâma dâvet et ve İslâmı tatbik ettir. Yüce Allah şöyle buyuruyor." İnsanları Allah'a çağırın, iyi iş yapan ve ben müslümanlardanım diyenlerden daha güzel sözlü kim olabilir?" (Fu'ssilet: 33). Nitekim Sahabelerin "Allah Kur'an ile menetmediğini sultan ile mender" sözü nakledilmiş ve meşhur olmuştur. O halde müslüman ne nisbette davet ve icraya muktedirse, O kadar insanları Allah'a çağırma vazifesi ve mes'uliyeti vardır.

Dâvetçi Her Şart Altında İnsanları Allah'a Çağırır

Allah'a dâvet vazifesinin namaz, oruç gibi, muayyen bir vakti

yoktur. Müslüman, bu farzı her hal-ü kârda, her zaman ve her yerde eda eder. Nuh (A.S.) hakkında Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Nuh- Rabbim dedi, ben kaimi gece gündüz (imana) dâve ettim. Fakat benim dâvetim, sadece benden uzaklıklarını artırdı. Doğrusu ben, Senin onları bağışlaman için onları her dâvetimde parmaklarını kulaklarına tıkladılar, elbiselerine büründüler, di rendiler, büyüklendikçe büyüklendiler. Sonra, doğrusu onları ben açıkça çağırdım. Sonra onlara açıktan açığa, gizliden gizliye söyledim." (Nuh: 5-9) Rasûlullah'da "Kavmini gece gündüz, gizli açık, dâvet ediyordu. Hiç birşey onu Allah'a dâvetten alıkoyamıyordu". Yanında Hz. Ebubekir olduğu halde Mekke'den Medine'ye hicret ederken yolda karşılaştığı Buveyde b. Hasib El-Eslemî ve bazı yakınlarını İslâma dâvet etmiş, onlar da Müslüman olmuşlardı. Bundan anlaşılıyor ki, O'nu hicrette karşılaştığı bütün zorluklar bile Allah'a dâvetten alıkoyamamıştır. Yusuf (A.S.)'ın haksız yere mahkûm olup hapse atılması, onu davasından vazgeçirememiştir. Hapishane arkadaşlarına: "Ey benim zindan arkadaşlarım, (düşünün bir kere) çeşitli tanrıları iyi, yoksa herşeyi (hüküm altında tutan) kahredici tek Allah mı? Siz, ancak sizin ve atalarınızın taptığı birtakım (manâsız, boş) isimlere tapıyorsunuz. Allah onlar (ın gerçekliği) hakkında hiç bir delil indirmemiştir. Hüküm yalnız Allah'ındır. O, yalnız kendisine tapmanızı emretmiştir. Bu, dosdoğru dindir. Ama insanların çoğu bilmezler" (Yusuf: 39-40), diyordu.

Dâvetçi, İnsanları Allah'a Dâvet Etmekle Yükümlüdür

Dâvetçiden istenen şey insanları Allah'a dâvet etmesidir. İnsanların hidayete erişip, erişmediklerinden mes'ul değildir. Ona düşen tebliğ ve dâvetir. Yüce Al-

lah şöyle buyurur: Peygambere düşen, sadece duyurma (ve tebliğ)dir" (El-Maide; 99). Peygamberden istenen sadece tebliğ ise, müslümandan da bundan başka bir görev istenemez. Bunun sebebi iki şekilde izah edebiliriz:

1. İslâm hukukuna göre birisinin yaptığı veya yapmadığı bir fiilden dolayı başka bir insan cezalandırılmaz. Çünkü bu onun gücünü aşmaktadır. Müslümanın mükellef olup mes'ul tutulduğu şey, başkasına iyiliği emretmesi ve onu Allah'a ibadete dâvet etmesidir. Cenab-ı Hak bir Peygamberini: "Halkına namaz kılmalarını, zekât vermelerini emrederdi." (Meryem; 55) diye tavsif etmiştir. Müslüman başkalarının muayyen bir fiili yapmalarından mes'ul değildir.

2. Bir insanın doğruyu bulması ve hidayete ermesi ancak Allah'ın elindedir. Hidayete sebep olabilecek tebliğ, açıklama ve dâvet ise, peygamberlerin ve diğer dâvetçilerin görevidir, onlar bununla mükelleftir. Cenab-ı Hak bir ayetinde Resulullah'a: "... ve elbette sen doğru yola götürüyorsun" (Eş-Şura; 52) derken, bir başka ayetinde de: "Ey Muhammed! Sen sevdiğini doğru yola erdirmeyizsin, ama Allah, dilediğini doğru yola erdirtir..." (El-Kasas; 56), buyurmuştur.

Dâvette Süreklilik

Müslümandan beklenen, Allah'a dâvet etmesidir. İnsanların hidayete erişip erişmediklerinden o mes'ul değildir. Diğer ibadetlerine dikkat ve itina gösterdiği gibi dâvette de dikkatli olmalıdır. İsterse kendisine hiç bir kimse aldırış etmesin. Nuh aleyhisselâmın dokuz yüz elli sene, kavmini dâvet ettiğini bilmeyen varmı?

Bütün peygamberler, hayatları boyunca kavimlerini hakka çağırmışlardır. Bazılarına kavimlerinin tümü veya bir kısmı icabet ettiği halde, diğer bazısına da bir

tek kişi bile kulak asmamıştır. İmam-ı Nevevi diyor ki: "Faydasının olmayacağını zannetse bile müslümanın iyiliği emretme ve fenalığı engelleme mecburiyeti ortadan kalkmaz. Bu vazifeyi fiilen mü'minin yerine getirmesi zaruridir. "Sen öğüt ver, çünkü öğüt mü'minlere fayda verir." (Ez-Zariyat; 55). Kişi emir ve nehiyle mükelleftir. Kabul ettirmekte değil." İmam Es-Suyuti'de el-Eşbah adlı eserinde şunları söylemektedir: Ümitsizliğe düşmenin haram oluşu ve dâvetin kabul edilme ihtimali mevcut olduğundan, insanları Allah'a dâvet etmede devamlılık bir mecburiyettir. Zira her şeyi Allah'ın gücü dahilindedir. Kulların kalbi, Rahmanın iki parmağı arasındadır, istediği şekle çevirir. Dâvetçi, icabet edilmeyeceği zamanı kapılıp dâvetinden vaz geçemez. O; Allah'ın takdirinin tahakkukuna kadar dâvet ve tavsiyeye, öğüt, vaaz ve nasihata devam etmelidir.

Dâvetçinin Mükafatını Allah Verir

İnsanları Allah'a dâvet eden bir vazife edâ etmekde, Allah'ın emrine uyararak kulluk ve bir ibdet yapmaktadır. Kul ise yaptığı ibadetin karşılığını Rabbinden bekler. Allah'a dâvetine karşılık her hangi bir kuldân; mal, makam, övgü veya herhangi birşey bekliemez. Yüce Allah Nuh (A.S.) hakkında bize şunları haber veriyor: "Eğer (benim öğüdünden) yüz çevirirsen (neden), ben sizden bir ücret istemedim ki? Benim ücretim Allah'a aiddir. Bana müslümanlardan olmam emredildi." (Yunus; 72). Peygamberimiz hakkında da şöyle buyurur: "... De ki: Ben buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Ancak akrabalık sevgisini diliyorum." (Eş-Şura; 23). Yani: sizden sadece size olan yakınlığımı dikkate alarak, benim Allah'a davette bulunma-ma müsaade etmenizi, buna mani olmamanızı, insanları yanıltmamamızı istiyorum demektir. Al-

lah'ın bütün peygamberlerinin durumu buydu. Allah'a dâvet ettikleri insanlardan ne bir teşekkür nede bir mükafat umuyorlardı. Zira onların mükafatı Allah'tandı. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak gelmiş ve şöyle demişti: 'Ey kavimim! Gönderilen elçilere uyun, sizden bir ücret istemeyenlere uyun, onlar doğru yoldadırlar.'" (Yasin; 33).

İslâm'da Dâvetçinin Yeri

İnsanları Allah'a dâvet edenin yeri İslâm'da çok büyüktür: Ölçülerin en doğrusu Allah'ın ölçüsü, en güzel söz dâvetçinin sözüdür. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "-insanları- Allah'a çağırın, iyi iş yapan ve Ben müslümanlardanım diyenden daha güzel sözlü kim olabilir." (Fus'silet; 33). Müfessirlerin ifade ettiği gibi bu ayet: kendisi hidayet üzere olan, hayır işleyen, farz ibadetleri yapıp, haramlardan kaçınan bütün insanları kapsayacak genişliktedir. İnsanları Allah'a dâvet edenin ecir, sevab ve göreceği mükafat çok büyüktür. Allah Rasulü şöyle buyuruyor: "Doğru yola, hidayete insanları dâvet edene, dâvetini kabul edenlerin sevabı kadar ecir verilecek ve bu, dâveti kabul edenlerin sevabından hiçbirşey eksiltmeyecektir." Başka bir hadisi şerifte Peygamber efendimiz Hz. Ali (R.A.)'ye hitaben: "Allah'a yemin ederim ki, Allah'ın senin sayende birini hidayete erdirmesi, sana ihسانedeceği en iyi cinsten koyun ve sığır sürüsüne (sahip olmakdan) daha hayırlıdır." buyurmuş, başka bir hadisinde de: "Bir hayra sebep olana, o hayrı işleyen sevabı kadar ecir verilir." buyurmuştur. ■

Mehmet Özutku'nun Vakfımızda verdiği seminerinden alınmıştır.

İSLAMCILIK DÜŞÜNCESİ

İsmail KARA

İslamcılık, tecdid, ıslah, ittihad-ı İslam, el-fikru'l hadisi'l-İslamî, yeni İslam düşüncesi, panislamizm, İslam modernizmi, İslamlaşma gibi adlarla da anılan İslamcılık hareketi şöyle tanımlanabilir: "XIX-XX. yüzyılda, İslami bir bütün olarak (inanç, ibadet, ahlak, felsefe, siyaset, eğitim...) yeniden hayata hakim kılmak ve akılcı bir metodla müslümanları, İslam dünyasını batı sömürsünden, zalim ve müstebit yöneticilerden, esaretten, taklitten, hurafelerden... kurtarmak; medenileştirmek, birleştirmek ve kaldırmak uğruna yapılan aktivist, modernist ve eklektik yönleri baskın siyasi, fikri ve ilmî çalışmaların, arayışların teklif ve çözümlerin bütününi ihtiva eden hareket".

Yeni İslam düşüncesini hazırlayan nedenler arasında askerî ve maddî nedenlerin en önde yer aldığını, manevî ve fikrî nedenlerin bunların ardından geldiğini önemle kaydetmek gerekir. İslam dünyası XVIII. asrın sonlarında çok yönlü bir Avrupa saldırısıyla karşılaştı: 1757'de Bengal, İngiliz hakimiyetine geçti, 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması'yla Osmanlı Devleti ilk defa ağır bir mağlubiyetle yüz yüze geldi. 1798'de Napolyon Mısır'ı işgal etti, Fransızların Cezayir'e girişleri 1830-57 yılları arasında tamamlandı. 1852'de Hint-Pakistan alt kıtası İngiliz himayesine girdi ve ilk defa Hindistan'da batılı kanunlar zorla müslümanlara tatbik edildi. Osmanlı Devleti ise büyük ölçüde kendi isteğiyle Fransız hukukunun etkisi altında 1850'de Ticaret, 1858'de Ceza Kanunu düzenledi, 1881'de Fransızlar Tunus'u, 1882'de de İngilizler Mısır'ı işgal ettiler.

Burada bir kısmını anahatlarıyla aktardığımız bu işgaller, askerî yenilgiler ve yeni ilişkiler, İslam ülkelerini, bu ülkelerde yaşayan devlet adamlarını ve aydınları galibin kimliğini tanımaya mecbur etti. İslam dünyasındaki batılılaşma hareketleri, bu mecburiyetin ürünü olup tedirginlik ve endişelerle yüklü

mağlup bir ruh hali içinde bakılan, daha sonra ise benimsenen ve bağlanılan bir düşünce ve yaşama tarzı olmuştur. Şarkiyatçılık (oryantalizm) ve misyonerlik, yeni kurulan elçilikler ve tahsil için Avrupa'ya gönderilen öğrencilerin taşıma, aktarma ve ortam hazırlama gibi konulardaki önemli fonksiyonlarını da gözden ırak tutmamak gerekir.

XIX. asrın başlarından itibaren İslam dünyasında dış ve iç kaynaklarca beslenen, çerçevesi çizilmiş Avrupa imajı, insanlara kademeli olarak bazı şeyleri kabul ettirmeye yöneliyordu: a) Avrupa medeniyeti en üst ve ideal medeniyettir, b) İlerlemek ve kalkınmak için bu medeniyeti takip ve taklit etmekten başka yol yoktur, c) Din ve gelenekler, yerleşik anlayışlar ve mevcut kurumlar ilerlemenin en büyük engelleridir.

İslam ülkelerindeki devlet adamlarının ve aydınların batılılaşma olayına bakışları köklü ayrılıklar taşımaz; fikir ayrılıkları genellikle ayrıntıdadır veya öncelik sonrakı meselesidir. Yani ister yenilikçi, isterse muhafazakar bir görünümlü arz etsin, İslamcılar da dahil herkes batılılaşmaktan yanadır. Fakat İslamcılar, batılılaşmanın temel dinî değerleri muhafaza edilerek gerçekleştirilmesinden yana tavır koymuşlar, daha doğru bir tabirle, böyle bir şeyin olabileceğine inanmış ve bunu ispat etmeye çalışmışlardır. Bu bakımdan İslam dünyasındaki İslamcılık akımlarını, batılılaşmanın İslamleştirilmesi ve İslamın batılı değer ölçülerıyla yeniden ortaya konması şeklinde anlamak yanlış olmaz. İslamcılığın ideolojik bir karakter kazanması ve bütünüyle İslamla aynileştirilmesinin yanlışlığı da buradan kaynaklanıyor.

İslamcılık hareketlerinin hemen hepsinde siyasi ve kültürel boyut yan yana ve iç içedir; siyasi yapı ve kurumlarla ilgili düşünceler fikir hayatını belirlediği gibi kültürel aktivitenin ve sağlamlığın temini için de siyasi kanallara birinci dereceden önem atfedilir.

Büyük ölçüde İslamiyetin hayatın bütününi kapsayan özelliklerinden kaynaklanan bu durum, yeni zamanlardaki İslamcılık düşüncelerinin ideolojik bir karakter kazanmasının da bir diğer önemli sebebidir.

Çağdaş İslamî hareketlerin neler yaptıklarını, nelere yöneldiklerini, hangi kültür unsurlarına ağırlık verdiklerini sağlıklı görebilmek için takip edilebilecek en emin yol, müslüman aydınların içinde bulundukları siyasi çevreyi, toplumu, insanları ve kendilerini nasıl gördüklerini tayin etmekle ortaya çıkabilir:

1- Yazılanlara bakıldığında zaman İslamcılarının kedilerini teknik, medeniyet ve siyasî kurumlar açısından Avrupa'dan geri ve yetersiz; dinî, kültürel, sosyal ve ahlaki bakımdan ise büyük ölçüde ileri ve kendine yeter bir durumda kabul ettikleri görülecektir. (Bu değerlendirme tarzı yaygın olarak başka gruplara mensup müslüman aydınlarca da paylaşılmıştır.) İslam dünyasının geriliğinin nedeni kesinlikle İslam dini değildir, onu yanlış anlayan veya yanlış değerlendiren müslümanlardır. Dolayısıyla İslamın sahip olduğu değerleri yeniden ortaya çıkarmak ve halka benimsetmek müslümanları ilerletecek ve kaldıracaktır. İlim ve tekniğin zaten vatani yoktur: "Hikmet müminin yitik malıdır, nerede bulursa alır." Bu yüzden Avrupa'nın ilim ve tekniğini alır, kültür ve sosyal hayatta kendi değerlerimizi muhafaza ederek bir bileşim meydana getirebiliriz bu İslamın ve müslümanların lehinedir. Burada eklektik bir yaklaşımın benimsendiği açıktır.

2- Politikacılar, siyasî kurumlar ve ulema sınıfı kendi iktidarlarını sürdürmek için mevcut yapıyı devam ettirmekten yanadırlar. Halbuki ortada İslama aykırı olan bir yönetim tarzı vardır (padişahlık, istibdat, şahlık, beylik...), yapılması düşünülen, daha doğrusu zorunlu görülen ıslahat, siyasî merkezin eliyle yapılacağından önce siyasî ku-

rumların ve siyaset adamlarının yer ve fonksiyonları İslamî ilkelere göre belirlenmelidir. Bu noktada hemen bütün islamî hareketlerin meşrutî bir siyasî-idarî yapıyı tercih ettikleri görülmüyor. Padişahın, yöneticinin yetkileri sınırlandırılacak, sorumsuzluğu kalkacak, anayasalarla tebaanın hakları teminat altına alınacak, temsile dayalı meclisler olacak, millî hakimiyet ve halkın denetimi kabul edilecek, hürriyet, eşitlik, hak ve adalet sağlanacaktır. Bunların hepsi zaten İslamın açık emridir veya en azından İslama uygun gelebilecek çözümlerlerdir. Böylece hem İslama uygun davranılmış olacak, hem de batılı siyasî değerler alınabilecektir.

3- İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak ilkeleri, muhtelif kültürlerin etkisi, zaman aşımı ve eğitim tarzı yüzünden aslından uzaklaşmaya yüz tutan, bîdat ve hurafelerle karışan bir mahiyete bürünmüştür. Kur'an ve hadisi esas alarak, İslamın temel ilkeleri saf şekilleriyle ortaya konmalı, müslümanların pasif ahlak anlayışlarını değiştirmeli, Kur'an ve hadis dışındaki kültür birikimlerini ve geçmiş ülemanın sözlerini değişmez birer dogma olarak değil, bir zenginlik olarak ele almalı, bütün bunları gerçekleştirebilmek için yeni bir eğitim anlayışı geliştirilmelidir. Taklidi ön plâna alan mevcut eğitim sistemi ve skolastik bir yapı arz eden medreselerle kalkınma ve ilerleme sağlanamaz.

4- Gerek İslam ülkelerini istila ve işgal eden yabancı güçlere, gerekse onlarla iş birliğine girişenlere karşı mücadele verebilmek için cihad ruhunu yeniden canlandırmak gerekir. Burada cihadın manevî ve ahlakî yönlerinin de ihmal edilmediği görülmektedir.

İslamcılarının siyasî görüşlerini "İttihad-ı İslam" (İslam Birliği), kültürel ve sosyal görüşlerini de "kaynaklara dönüş" başlıkları altında ele almak doğru olur. Bir bakıma bütün yönelişler, kavramlaştırma çalışmaları bu iki anabashi-ğa gelip dayanmaktadır. İttihad-ı İslam veya İslam Birliği (Batıdaki adı Panislamizm'dir.) kavramının ilk çağrışimleri siyasî olmakla beraber, kültürel yönleri de hayli fazladır. Daha doğrusu siyasî birliğin sağlanması için kültürel yakın-

laşma ve birliktelik ön şartlardan biri olarak görüldüğünden, o yönde hayli işlenmiştir. Hemen belirtmek gerekir ki, özellikle Osmanlı ülkesinde, İslamcılık düşüncesi içinde yer almakla beraber devletin takip edeceği en uygun siyaset tarzının İttihad-ı İslam olduğunu ileri süren ve bunu savunan aydınlar ve devlet adamlarının sayısı da hayli fazladır.

İttihad-ı İslamı, müslümanların hem siyaset ve devlet anlamında hem de inanış ve düşünce anlamında bir birlik vücuda getirmeleri, bu birliği bozucu, engelleyici ve geciktirici bütün faktörleri ortadan kaldırmaları şeklinde tanımlamak yanlış olmaz. Yukarda da belirtildiği gibi islamcılık fikriyatının filizlendiği dönemlerde İslam ülkelerinin önemli bir kısmı istilâ ve işgal altında idi. Bu yüzden İttihad-ı İslamın temel meselelerinden biri olarak istiklâl mücadeleleri öne çıktı. Bu mücadeleler ise ilk bakışta birlik ve merkezîlikten çok millilik ve mahalliliği güçlendirdi. İslamcılar, bu gidişle milliyetçi akımların güçleneceğini ve bunun da İttihad-ı İslamı, ümmetçiliği zedeleyip zedelemeyeceği ciddi olarak düşünmüşlerdir. Genel kanaat, millî hareketlerin kısmî ve geçici olduğu, bunların İttihad-ı İslamın bir dönemi olarak değerlendirilmesinin gerektiği, tek tek istiklâl mücadeleleri verildikten sonra birliğin vücuda geleceği yolunda idiye de sonuç böyle olmamıştır. Bilindiği gibi batılı devletlerin baskıları, millî devlet anlayışının neredeyse son asırların siyasî simgesi haline gelmesi ve nihayet İslam ülkelerindeki aydınların, devlet erkanının da inadı veya gayri iradî böyle bir yola girmeleri, birlikte çok ayrılık doğurmuştur. Bunun belirgin hale gelmesi I. Dünya Savaşı sonrası yıllara rastlar.

İttihad-ı İslamın önemli dayanaklarından biri hilafet kurumudur. Bu noktada Osmanlı Devleti'nin merkezî yeri öne çıkmaktadır. Müslüman aydınları düşündüren meselelerden biri, halifenin aynı zamanda halka ve onun temsilcilerine karşı hukukî sorumluluk taşımayan bir sultan-padişah olmasıdır. Halbuki Avrupa siyasî yapısının ve kültürünün etkisiyle meşrutî sistem

arayışları ve istekleri çoğalmaktadır. Kur'an'da ve hadislerde yer alan meşveret (şûra) kavramının siyasî anlamlarla doldurularak öne çıkarılması da bu dönemlerin ürünüdür. Padişahın, yöneticilerin siyasî işler ve kararlar konusunda idare edilenlerin görüşlerine başvurma mecburiyetlerinden, meclislerin açılmasının gerekliliğine varınca ya kadar hemen bütün siyasî talepler meşveret kavramının arkasına sığınarak yapılmıştır. Padişahın yetkilerini sınırlandırmak tebaanın haklarını almak, korumak, devam ettirmek ve bunları mümkün kılacak kurumları oluşturmak için anayasa (kanun-ı esasî) istekleri ve kanunlaştırma hareketleri çoğalmıştır. Anayasa kanunlaştırma hareketlerinin İttihad-ı İslamla bir başka açıdan da ilişkisi vardır. Anayasa ve kanunların yalnız bir bölgede değil, bütün İslam ülkelerinde tatbik edebilme şansına kavuşmaları için mezhepler üstü bir mahiyet taşımaları prensip olarak benimsenmiş ve bu yolda teorik ve pratik çalışmalara yol verilmiştir.

Denebilir ki İslamda devlet, siyaset felsefesi ve siyasî kurumlar, İslam tarihinin hiç bir döneminde bu devirdeki kadar tartışılmamış ve araştırmalara konu olmamıştır. Bu araştırma ve çalışmaların neticelerinin ise aynı ölçüde verimli kılındıkları elbetteki söylenemez. Bunun en önemli sebebi teorik çerçeve ile pratik çerçeve arasındaki uçurum ve zıtlaşmanın gittikçe büyüme göstermesidir. Bu konularda çalışmaya pan İslamcılar büyük çoğunluğu, gerçekten siyaset sahnesinde olup biten şeylerin arka planını ancak iş isten geçtikten sonra görebilmiş ve anlayabilmişlerdir. (Siyasî yönelişlerin esasını kavrayamayıp tefferuatta kalma hadisesi bütün İslam ülkelerinde devam etmektedir).

Kaynaklara dönüş, İslam dininin iki temel kaynağı Kur'an ve sünnete dönüşü ifade etmektedir. Yukarda da belirtildiği gibi İslamcılar, İslamın ve müslümanların kendi yaşadıkları dönemde aldığı şekilden memnun değillerdi ve geri kalmışlığın, siyasî mağlubiyetlerin sebepleri arasında bu durum da önemle zikrediliyordu. Bunun için İslamın ve müslümanların eski itibarlı

ve güçlü durumlarına dönebilme-
leri için asr-ı saadete, Hz. Peygam-
ber'in ve dört halifesinin çağına dön-
mek, Kur'an ve sünnetteki ilkeleri ve
hükümleri zaman içinde oluşan dinî
kültür unsurlarının önüne geçirmek,
selef akaidini benimsemek gerekme-
ktedir. İslam dünyasının her tarafına ya-
yılan ve çöküşün önemli sebeplerinden
olan hurâfelerin, bâtıl inançların, mez-
hep kavgalarının önüne de ancak böyle
geçilebilir. Medresenin koruduğu ve
devam ettirdiği eski ulema ve onların
eserleri-zihniyetleri ile tekke ve der-
gahların bağlandığı şeyhler ve tasavvuf
kültürü, bu çerçevede en çok tenkide
muhatap olmaktadır. Çünkü büyük ka-
labalığın gözünde dinî otoriteyi ve kül-
türü bu insanlar ve bu kurumlar temsil
ediyorlardı.

Kaynaklara dönüşün tezahür ettiği
bir diğer alan içtihad konusudur. İslam
dünyasının yeni meselelerine çözümler
bulmak, anayasa ve kanunlaştırma ha-
reketlerinde Kur'an ve hadislerden,
mezheplerden yeterli ölçüde yararlan-
abilmek, batıdan alınacak şeylerin kim-
liğini ve miktarını tayin etmek gibi
hayatî konularda içtihad, baş vurulması
gerekten araçlardan biri olarak görül-
müştür. İslamcıların böyle bir araçla
ulemanın elinde bulunan yetkileri ken-
di tarafına geçirmeyi düşündükleri de
kesin gibi gözükmemektedir.

Bugün de devam eden ve tartışılan
kaynaklara dönüş ve içtihad hareketle-
rinin arzulan ve öngörülen hedeflere
ne kadar vardıkları çok söz götürür.
Fakat bu yollarla batılı bilim anlayışı-
nın, pozitivizmin dinî ilimlere kadar
uzandığı ise bir gerçektir. Mucizelerin,
kerametlerin müspet ilimlerin bulgula-
rına göre yorumlanmaları, Kur'an'da ve
hadislerde yer alan bazı işaretlerin ve
olayların modern dünyada karşılaşılan,
keşf ve icad edilen bazı hadiselerle atıf-
ta bulundukları gibi temalar örnek ola-
rak verilebilir.

Çağdaş İslam dünyasında İslamcı-
lık içinde ele alınabilecek fikirlerle ve
hareketlere XVIII. yüzyılın sonları,
XIX. yüzyılın başlarından itibaren Mı-
sır'da (Efganî, Abduh, Reşid Rıza...),
Hindistan'da (Seyyid Ahmed Han, Sey-

yid Emir Ali, Ubeydullah Sindî...) Os-
manlılarda (*Volkan, Sırat-ı müstakim -
Sebilürreşad, Beyanu'l-hak, İslam
Mecmuası, Tearif-i müslimin...* gibi
dergilerde kümelenen aydınlar), İran'da
(Ayetullah Burucerdî, Şeyh Abdülkerim
Hairî...) ve Rusya müslümanlarında
(İsmail Gaspıralı, Şihabeddin Mer-
canî...) raslanmaktadır. Bu zaman dili-
minin Batılılaşma hareketleriyle olan
bağlantısı da açıktır. Fakat Osmanlı ül-
kelerinde ayrı bir fikir hareketi olarak
İslamcılık II. Meşrutiyet'ten (1908)
sonra orta yolcu bir tutum takınmıştır.
Bugün, özellikle siyasi anlamda İslam-
cılık yani, İttihad-ı İslam dendiği za-
man akla ilk gelen isim II. Abdülha-
mid'dir. Fakat o dönemde bir başka ge-
nel alternatif olmayarak İslam birliği si-
yaseti (ki daha ziyade dış politikaya
dönüktür) dışta tutulduğu zaman bu de-
virde düşünce akımlarına, bu arada İsl-
amcılığa faaliyet alanı bırakılmadığı
da görülecektir. Türkiye'de İslamcılık
düşüncesi içinde çok önemli bir yeri
olan *Sırat-ı Müstakim - Sebilürreşad*
mecmuası, özellikle 1908-13 yılları
arasında en güçlü yayın organlarından
biridir ve dinî, millî meselelerin en
ciddi olarak ele alındığı yayınların ba-
şını çekmektedir. Bu koleksiyon göz-
den geçirildiği zaman hilafetten dil me-
selelerine varıncaya akadar dönemi için-
de önemli olan hemen bütün sosyal ko-
nulara el atılmış ve atlanamayacak
ürünler ortaya koymuştur. Osmanlı ül-
kesinde milliyetçi-Türkçü hareketlerin
güç kazanması ve İttihat Terakki hükü-
metlerince devlet politikası olarak be-
nimsenmesi, İslamcılarının hem imkanla-
rını, hem de faaliyet alanlarını daralttı.
Millî Mücadele yılları istisna edilirse,
bu daralma 1924'e kadar devam etti.

İslamcı-Türkçü bir çizgiyi benim-
seyen İslam Mecmuası ile milliyetçi-
Türkçü bir politikayla yola çıkan Türk
Yurdu mecmuaları büyük ölçüde *Sırat-ı
Müstakim*'den doğdular. Bu iki dergi-
nin en önemli yazarları II. Meşrutiyet
devrinin ilk yıllarında kaliteli ürünleri-
ni *Sırat-ı Müstakim*'de vermişlerdi
(Şeyhulislam Musa Kazım, Halim Sa-
bit, M. Şemseddin Günaltay, Yusuf
Akçura, Ahmet Ağaoğlu vb.). Bu duru-
mun ortaya çıkması biraz da İslamcı-

larla İttihatçılar arasında var olan sıkı
ilişkinin sonraları zayıflayarak sürmesi
ile ilgilidir. Böyle bir ortamda yukarda
adları verilen iki dergi iktidar partisine
daha yakın olmuştur. Aynı nedenle bu
dergiler arasında özellikle milliyetçilik
ve İslamın dinin yeri konularında ciddi
tartışmalar olmuştur. Fakat İslamcılarının
asıl tartıştıkları kimseler Batıdır ve
bunlarla olan tartışmalar dergi külliya-
tının önemli bir kısmını kapsamaktadır.

Millî Mücadele yıllarında, biraz da
şartların zorlamasıyla İslamcılık düşün-
cesinin ve bu hareket içinde yer alan
kişilerin çok aktif roller üstlendikleri
görülmektedir. Bunların başında İstik-
lal Marşı yazarı Akif gelmektedir.
1920-24 yılları arasında ve ilk
TBMM'de bu harekete mensup kişile-
rin yeni Cumhuriyet idaresi içindeki
yerleri, etkileri ve faaliyetleri hiç de
küçümsenebilecek çapta değildir. Fakat
Mart 1924'ün ilk günlerinde çıkan üç
kanun (Hilafetin ilgası, Şeriye ve Evkaf
Vekaleti'nin lağv edilerek Diyanet İşle-
ri Reisliğinin kurulması ve Tevhid-i
Tedrisat Kanunu) İslamcılık düşüncesi-
nin Türkiye sınırları içinde yasaklamış
oldu ve gündemden kaldırdı. Çünkü bu
kanunlar ve bunları takip eden idarî ka-
rarlarla dinî kurumlar ortadan kaldırıl-
dığı gibi bu konuları konuşmak, tartış-
mak, öğrenmek kesin olarak yasaklan-
mıştır.

Cumhuriyet devrinde 1950'li yıllar-
a kadar İslam ve müslümanlık resmî
kurumların dışında gizli ve gayrikanunî
faaliyetler ve müesseseler (tarikatarlar,
Kur'an kursları) sayesinde zor şartlar
altında varlığını sürdürmüştür. 1970'li
yıllarda yeniden canlanan İslamcılık
hareketleri ise varlığını büyük ölçüde
1951 yılında açılan İmam-Hatip okulla-
rının oluşturduğu ortama borçludur. Bu
ortamda Meşrutiyet devri İslamcılığın-
dan çok Mısır'da Müslüman Kardeşler,
Hindistan-Pakistan'da Nedvetü'l-Ule-
ma, Cemati İslamî hareketlerinin etki-
lerinin daha fazla olması hayli entere-
san bir konudur. Yakın zamanlarda
bunlara müslüman olmuş Avrupalı ya-
zarları ve İran Devrimi'nin etkilerini de
katmak gerekiyor. ■

*İsmail Kara'nın vakfımızdaki semine-
rinden alınmıştır.*

Su Savaşı Nasıl Önlenir?

Çeviren: Kamil ÇİLEÇÖP

Kudüs bulvarlarını süsleyen öbek öbek güller önümüzdeki yıl açmayacak.

İsrail belki de "Çölü çiçek bahçesine çeviren ülke", ününü kaybedecek. Çünkü, kutsal şehrin süslenmesi için olduğu kadar diğer yörelerdeki pamuk üreticilerinin veya seracıların suya ihtiyacı var, hem de pek çok. Oysa su, yok denecek kadar azalmıştır ülkede.

Yahudi devletinin arap komşularında da aylardan beri musluklardan tıss sesi geliyor; tarım zayıflamış, sanayi ise güçsüz durumdadır. Orta-doğu da hemen her yerde susuzluk endişe verici seviyeye gelmiştir. Su tüketimi, nadir düşen yağmurların ve cızlaşmış nehirlerin getirdiğinden çok fazladır. Bütün imkanlar kullanılmış ve birçok kurtuluş yolları düşünülmüştür. Atık suların arıtılması (Tel-aviv'de bu yolla bir kısım tarla sulanmaktadır), deniz suyunun tuzdan arındırılması, suni yağmurlama, boru hatlarının döşenmesi, deniz yoluyla su taşıma ve hatta buz dağlarının getirilmesi. Bunun da ötesinde ülke hudutlarının ötesine sızarak su zenginliklerinin "kaçırılması" bile gerçekleştirilmiştir. Lübnan toprakları içinde akan Litani nehrinin sularını çalmakla suçlanmaktadır İsrail. BM gerçi bu olayı yalanlamıştır.

Suya sahip olmak, Mısır devlet başkanı Enver Sedat'ın dediği gibi yeni bir İsrail-Arap savaşının sebeplerinden biri olacaktır. Su meselesi, kontrol ettiği nehir yatakları üzerinde kurduğu barajlarla önemli su rezervlerine sahip olan Türkiye gibi ülkelerle, bu barajların ötesinde kalan ve su kaynaklarının azaldığını gören Suriye, Irak gibi ülkeler arasında her an çatışmaya dönüşecek bir anlaşmazlık sebebi olarak durmaktadır.

Muhtemel bir savaşın ana hedefi gibi gözükten su, barışın kurulmasını sağlayan garantilerden biri de olabilmektedir. Amerikalılar ekim ayında tertipleyecekleri ortadoğu konferansında su konusunu ele alan ve özellikle Suudi temsilcileriyle İsraililerin ağırlığını taşıyan bir komisyon kurulmasını öngörmektedirler. Kaldı ki 50'li yıllarda Washington, su kaynaklarının rasyonel bir şekilde kullanımı ve paylaşımı konusunda bir anlaşmaya varmaları için Lübnan, Suriye ve İsrail'i masaya çağırma mecburiyetini hissetmişti. Ne yazık ki bu girişim boşunaydı. Fakat bu fikir bugün herkes için hayati önem arzeder olmuştur: Her devletin bugün kendi başına bir takım araştırmalar ve teknik çalışmalar yaptığı su mücadelesi yarın belki savaş için ortak bir neden olacak. Veyahutta, karşılıklı işbirliğinin kurulması için en uygun fırsat. Su kaynakları, yatakları ve barajlar açısından oldukça zengin olan Türkiye, hatta uzak komşularının refahı için bile iş birliğine hazır olduğunu açıklamıştır. Ve Bunun yanında küçük Lübnan petrol karşılığı elindeki suyu

satacağını ifade etmiştir. Çok tehlikeli bir şekilde azalan ve hayat için vazgeçilmez bir unsur olan suyun pay edilmesi, güvenliğin en sağlam delilidir. Orta doğu üzerindeki ekim konferansının yapılacağından açıklanmasından evvel Türkiye, 22 ülkeyi bir araya getirme, suyun adil bir şekilde paylaşılması hususunu görüşmek üzere teşebbüste bulunmuştur. Yeter ki taraflar birbirini tanınsınlar. Oysa durum hiç de böyle değil. Eğer bir savaş yapılacaksa, Türkler hemen en sağlam silahını hazırlamaktalar.

Havva ile Adem'in yaşadığı söylenen yukarı Mezopotamya bölgesinde bu silah, taş ve çimento dağı halinde yükselmektedir. Kızıl toz bulutları arasında çıkan 8000 işçi Türkiye'nin grurunu inşa ediyorlar. Tartışma konusu oldukça eski: Türkiye bölgede kendine nasıl bir yer istiyor, üstleneceği rol ne olacak? Bir yandan 12'ler Avrupası'na entegre olmayı hedefleyen, diğer yandan orta-doğu'ya özel önem addeden devlet başkanı Turgut Özal'ın kafasını meşgul eden ana mesele bu. Halen üretilen elektrik enerjisinin yarısını yani 27 milyon kilowat saat üretecek olan 22 baraj yapılacak, bölgede tarım üretimini iki katına çıkaracak, 1,7 milyon hektar ilave alan sulanacak. Peygamberlerin gezindiği topraklar üzerinde olunduğuna göre, Türklerin döşeyeceği "barış boru hattıyla" Körfez ve Orta doğu'daki bütün ülkeler suya kanacaklar.

Bugün için su, şüphe, gerilim ve kızgınlık kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Fırat, Suriye üzerinde ayrı bir kol olarak gider ve Irak topraklarında Dicle ile birleşerek akar. İki nehir arasında bulunan 74 bin kilometre karelik Türkiye topraklarındaki bölge kuraklıktan kırılmakta ve bölgede yaşayan halkın yarısından çoğu fakir ve topraksızdır. Kimbilir belki anadilleri arapça veya kürtçe olmasındandır. Fırat üzerinde önce 5 baraj inşa edilecek, daha sonra Dicle üzerindekiiler onu takip edecek. Dolayısıyla nehirlerden akan su miktarları azalacak. Geçen sene başlarında Kıbrıs'ta üslenen ve o güne kadar varlığı bilinmeyen Kürt araplar cephesi yayınladığı bir bildiride şöyle diyordu: "Türkiye'nin bu emeline ulaşmasına mücadele edemeyiz. Sevgili arap kardeşler güçlerimizi birleştirelim, gereken cevabı en kısa zamanda verelim." Bundan bir kaç ay sonra Suriye'liler, Atatürk barajı havzasında su toplanmaya başlanacağından Suriye'ye verilen su miktarını azaltan Ankara'yı protesto ederler. 3 sene sürecektir bu işlem sırasında Türkiye 1987'de yapılan anlaşma gereği saniyede 500 m³ suyu karşı ülkeye bırakacaktır. Bir diplomata göre Suriye'ye haydi haydi yetecek olan bu suya rağmen neden şikayet ediliyor acaba? Fırat üzerine 1975'de El-Tavra barajını inşa ederken Suriye'liler neler his-

setmişlerdi? Bağdat o zamanlar Suriye'yi 3 milyon çiftçiyi mahvetmekle suçlamış ve savaş tehditinde bulunmuştu. Savaş çıkmamış ve Iraklı çiftçiler eskisinden daha fakir olmamışlardı. Fakat bu tür şüpheler hep yaşanmıştır.

Ankara'dan gelen uzmanlar ve sosyologlar yarıdan çoğu cahil olan bölge halkına 170 m yükseklikteki baraj duvarının kendilerine sağlayacağı mucizelerden bahsediyorlar. Bu köylüler bir gün kendilerinin de Kaliforniya benzeri bir yerde yaşayacaklarına inanıyorlar mı gerçekten? yoksa Özal'ın iki sene kadar önce Özal suyu bir silah gibi kullanmak istemişti. O zamanlar başbakan olan Özal, Suriye topraklarında üslenen ve oradan Türkiye'ye kanlı saldırılar düzenleyen marksist kürtlerin kurduğu PKK'ya verdiği desteği kesmemesi halinde Şam'ı Fırat suyunu kesmekle tehdit etmişti. Tabii bu arada Türkler komşularına karşı en ufak bir kötü niyetlerinin olmadığını her seferinde ifade etmekte. Körfez krizi sırasında bile Şam, Bağdat ve Ankaralı teknisyenler toplantılarını devam ettirdiler. Kaldı ki, bilinen fizik kanunları Türkiye'nin kötü niyetli olmasına zaten imkan vermemektedir: "Su toplama havzası bir kuvvet gibidir, çok doldurursanız taşar".

Bunların da ötesinde "Barış suyu boru hattı" projesi bütün şüpheleri dağıtacak gibi görünmektedir: Boşu boşuna Akdenize akan Ceyhan ve Seyhan nehirleridir. Söz konusu olan bu iki nehrin suları iki kol halinde, biri Suriye, Ürdün ve Suudi Arabistan'ın doğusunu ve Birleşik Arap Emirliklerini besleyecek şekilde ıslah edilecek bu projede bir parça yılan hikayesine dönmek üzere. Bir Amerikan şirketi bu işin yapılabilirliğini ortaya koymuştur. Sıra bunu kimin finanse edeceğine gelmiştir. Suudi Arabistan mı? Kuveyt mi? Birleşik Arap Emirlikleri mi? Doğrusu, konular üzerinde mutlak bir şantaj yapma yollarını Ankara'ya kimse açmak için hevesli görünmüyor. "Zira bir diplomatın dediği gibi boru hattını kapatmak her zaman mümkündür."

Suriye'liler uluslararası bir hakemliği özellikle talep etmekte. Türklerin buna hayır dediği yok. Bunun için de Özal 22 ülkeyi meseleyi tartışmak üzere davet etmiştir. Amaç, suyun paylaşımında yeni bir dünya düzeni temellerini atmak. Ortadoğu'da ve özellikle de İsrail'de susuzluk ana problemlerden biri. Bu konuda İsrail'in çeşitli girişimleri olmaktadır. Bunlardan en ilginç de su: söylentilere göre Türkiye ile İsrail arasında, 250 milyon metre küplük suyun Akdeniz'e dökünecek yüzen borularla yahudi topraklarına taşınması hususunda bir anlaşma imzalanmıştır. Uzmanlarca fantazi olarak değerlendirilen bu proje siyasi açıdan riskli, mali açıdan çok pahalı ve teknik olarak da neredeyse imkansız görülmektedir.

(İsraili yetkililerin Marmaris'e iki defa gelerek ağustos ayı içinde yaptıkları gizli görüşmelerle bu söylentilerin bir ilişkisi var mı acaba?) ■

L'EXPRESS (Orta Doğu özel sayısı)

MEHMET ÇETİN ve MEHMET ALİ TAŞÇI ANILDI

Vakfımızın merkezinde tertiplenen bir programla rahmetli Mehmet Çetin ve Mehmet Ali Taşçı anıldı.

Daha çok merhumların eski arkadaşlarının katıldığı oturumda Yılmaz Karaoğlu, Şemsettin Petek, Necmettin Erişen, Mehmet Özutku ve Veli Şirin konuştu.

"Araştırma ve Kültür Vakfının bu kadirşinas davranışını tebrik ediyorum" diye söze başlayan Yılmaz Karaoğlu Mehmet Çetin'le ilgili anılarını anlattı. Mehmet Çetin'i "Az konuşan ve fakat yaşayan bir muvazene adamıydı" diye tarif eden Karaoğlu "en sıkıntılı anlarda onun yanında olmak bizi rahatlatırdı." "O fedakar ve şefkat yüklü bir insandı" dedi.

Hocası Mehmet Çetin'i anlatan Şemsettin Petek ise: Onun Burdur İmam Hatip Lisesinde bulunduğu yıllarıyla ilgili hatıra ve izlenimlerini anlattı.

Necmettin Erişen ise söze: "Şimdiye kadar bu dünyadan göçmüş olan duyamadığımız bilemediğimiz tüm arkadaşlarımızı rahmetle anıyoruz" diye başladı. Daha sonra Mehmet Çetin için; "Halim selim, büyük laflar etmeyen daha çok teknik bir insandı. Müesseseler kuran bir icraat adamı bir teşkilatçı idi." dedi.

Mehmet Çetin, herkesin sevip saydığı bir insandı diyen Mehmet Özutku, bunun, O'nun islamı şahsında temessül ettirmesinden kaynaklandığını belirtti. İçimizde şahsiyeti en olgun insan oydu dedi.

Mehmet Ali Taşçıyı ise: 1963 Ekişehir Öğretmen Okulundan vefatına kadar beraber olan yakın arkadaşı Veli Şirin anlattı. Onun kıymetli bir hikayeci olduğunu söyleyen Veli Şirin malesef eserlerine gerekli ilgi gösterilip gün yüzüne çıkarılamadı dedi.

Şefik Dursun: "İnsanların anılmasının manası bir devrin anılıp değerlendirilmesidir. Kişileri çevresinden ve yaşadığı olaylardan soyutlamanın mümkün olmayacağını, esasında yapılan bir devrin muhasabesidir. Önemli olan bizim bu hadiselerden dersler çıkarabilmemizdir" diye programı kapattı. ■

Benim Kafam Almadı, Ama...

Bazen işin içinden çıkamayınca görüşlerine müracaat ettiğimiz istihbarat işlerinden anlayan bir dostum var. Son gelişmeleri bir de ona değerlendirmek istedim. İşte bana söyledikleri: "Ortaliğin karışık olduğu doğru. Bugüne kadar hiç böyle bir durumla karşılaşmamıştık. Bir tür darbe sonrası dönem yaşıyoruz; askerler yönetime el koymadılar, ama sanki darbe olmuş gibi dengeler değişiyor. Yalnız bir başbakan, bir hükümet değişmesi gibi değil bu. Çözülmesi çok zor bir karışıklık olduğunda haklısın.

"Şöyle söyleyebilirim: Türkiye üzerinde etkili güç olan ABD arka koltuğa oturmaya razı oldu, arabanın dümenini Avrupalı koalisyon ortaklarına bıraktı. ABD buna rıza göstermekle söz hakkını terketmiş değil. Tersine, bundan sonra daha fazla işlere karışacaktır. Fakat, Avrupa'ya da buradaki gelişmelere ortak etti. Hem Türkiye'deki, hem de bölgedeki gelişmelere...

"Buna 'bir ortak noktada buluşma' diyebilirsin. O 'ortak nokta', Türkiye'nin bölgenin kabadayısı yapılması. Kısa vadede, Türkiye'nin sınırlarını değiştirecek bir gelişme beklenmemeli. Şimdilik, muhtemelen Kuzey Irak'ta bir sun'i devletçik oluşturulmakla yetinilecek. Bir başka 'kesişme noktası' da İslamcı unsurların yönetim mekanizmalarından uzaklaştırılması.

"Türkiye'nin Cezayir ve Tunus gibi ülkelere belirsiz farklı, 40 yıldır ve özellikle son zamanlarda artan bir biçimde Müslüman unsurlara yönetim mekanizması içinde yer verilmesidir. Bu bir deneme. Ancak, bu unsurların politikaya ilgi duyanları fazla bir beceri gösteremediler. Bir çırpıda tasfiye olabilecek durumda oldukları hemen ortaya çıktı. Son operasyonun bu kadar kolay olabilmesi onların hatası... Bu anlamla Ekrem Pakdemirli'ye fazla bir ömür biçemiyorum bu hükümette.

"Amacı şöyle özetleyebilirim: ANAP'taki değişimi SHP'ye de taşımak ve mümkün olduğu kadar kısa bir süre sonra yapılacak bir erken seçimde Yeni ANAP ile Yeni SHP'yi koalisyonda birleştirmek... Tek parti iktidarlarının verebilecekleri tavizler sınırlı; ama yaygın görüşü koalisyon 'milli tercihler' bile yapabilir. Daha küçük bir Türkiye gibi...

"Polisin canlanmasına şaşmanıza şaşıyorum. Üç yıl önce ortaliğı kasıp kavuran MİT Raporu adlı belgeyi unutmuş gibisiniz. O belge bir katalizör görevi yapmıştı. Belgede yer alan isimler teker teker tasfiye edilmişti. Belgeyi yazarların istediği de oydu zaten. Çok anlamsız görünen o raporun amacı bugünkü gibi bir tasfiyeydi. Şimdi ise, ANAP'taki değişim MİT Raporu mağdurlarının dönüşüne yarıyor. Onlar da kenarda oturdukları bir dönemin defterini dürüyorlar.

"Canlanma gibi görünenler ise başka tür bir tasfiye... Polis anarşistleri ortadan kaldırmıyor, dosyaları tek tek kapatıyor ve daha önce kullanılan 'kiralık silahları' susturuyor. Eylemlerin 'infaza' benzemesi de o yüzden. Çünkü yapılan gerçekten infaz.

"Partiler ve Emniyet'te yaşanan değişimin istihbarat örgütüne yansımaması mümkün değil. MİT Müsteşarı 'Dört yıl daha bu görevdeyim' diyordu, ama herhalde bu ağustosta ayrılır ve yerine dönemin ruhuna daha fazla uyan biri getirilir.

"Henüz farkedemediğiniz değişimler basına da yansıyor... Basın denetim için çok önemli. Bir kaç gazetede her duruma uygun kadrolar zaten var: ABD'nin dümeninde olduğu dönemde Amerikan yayıncıları, Avrupa'nın söz sahibi olduğu durumlarda Avrupalılar ön plana gelir. Şimdi de ikinci grubun başa geçme sırası. Sabırsızlanıyorlar...

"2000'e Doğru dergisine dikkat edin. Bu değişimle birlikte bütün kadrolarını yeniledi. Dergiyi çıkartanlar Sosyalist Parti yönetimine aktarıldı, SP yöneticileri de derginin başına getirildi. Nedeni üzerinde düşünün...

"Şu günlerde bazı gazete ve dergiler batacak, bazıları da yeni kimliğe kavuşacak... Her kesimde... Bunu musluk kapatarak yaparlar, dergi açıp kapanmaktan başka çare kalmaz... Veya gazetenin yazarlarını başka yerlere kaydırarak yaparlar, eskisinin varlık sebebi ortadan kalır... Veya, çok satar hale getirmişlerdir, şimdi söndürüverirler...

"Son değişiklikler aslında Turgut Özal'ın işini kolaylaştırıyor, nihai tahlilde elleri kolları bağlanan o. Yeni çıkan dergilerde karısını hedef alan imalı yayınlar niçin yapılıyor dersin? Bazı gazeteler bugüne kadar cesaret edemedikleri kadar onun şahsını yıpratacaklardır. Bu yayınların dozu önümüzdeki günlerde daha da artacaktır. Avrupa'nın dümeninde olduğu dönemde Turgut Özal'ın Çankaya'da oturması çok zor. "Baykal başbakan, İnönü Cumhurbaşkanı" formülünü telaffuz etmeleri boşuna mı dersin? Maksat, Çankaya'nın boş olduğu sanısı hafızalara yerleşsin... Ancak Turgut Bey bu durumun henüz farkında gözüküyor; ABD'nin telkinlerini yine kendi lehine sanıyor..."

İstihbarata yakın dost bana başka şeyler de anlattı, fakat benim kafam iyice karıştığı için uçları yanyana getiremedim. Benim kafam basmadı, ama belki sizler arasında dostumun dediklerini daha iyi anlayacaklar vardır diye söylediklerinin bir kısmını buraya aktardım...

Taha KIVANÇ (Zaman 17.7.1991)

NE DEDİ

Hoca Çocuğu Evren

Bugün YÖK Başkanı İhsan Doğramacı bana geldi. Evvelce türbana izin veren genelgeyi yürürlükten kaldıracaklarını söyledi. Kendisine güvence verdim. Hükümetten sana baskılar gelecek tir, korkma, karardan dönme dedim.

Milliyet, 31.7.1991

Rauf Tamer

Ayıptır söylemesi, uzmanların uşaklaştığı, uşaklığın ise kurumlaştığı bir acayip devir yaşıyoruz.

İktidar kanadında nasıl sıra sıra kılıkuyruklar görüyorsanız, muhalefet kanadında da maalesef azad kabul etmez köleler türemiştir, seç seç al.

Hürriyet, 13.8.1991

NE YAZDI

Yaşar Nuri Öztürk

Kuran dilinin aşılammış ustası Râgıb el-İsfahani (ölm. 1108), ölüm-süz eseri el-Mıfradat'ta, Kuran'daki davet kavramını açıklarken: "Bir şeye davet, onu elde etmeye özendirme tir." diyor. Bu yüzden Kuran, daveti aynı kökten türeyen "dava ve iddia"dan ayırmakta çok ısrarlı davranır. Çünkü dava ve iddiada, egonun en zehirli tatin araçları olan baskı ve zorlama esastır. Oysaki davet yani çağrı bir özendirme ve şuur uyandırma olayıdır.

Dava ve iddiacılık nefis putunun beslenmesine hizmet eder. Oysaki davet, insan benini fedakârlığa feragat ve hizmete götürür.

Hürriyet, 2.8.1991

Ahmet Taşgetiren

Tebliğ titizliği, her insanı, kazanılmaya aday görme esasına dayanır. İslâm evrensel bir dindir ve her insanı, bir mü'min adayı olarak görür. Müslüman, en yakın çevresinden başlayarak İslâm'la insanı buluşturmaya gayret eder. Öyleyse, tebliğ alanını kısıtlama hakkımız yoktur. Aksine en geniş toplum kesitlerine ulaşma mecburiyeti vardır. İslâm'ın kucaklayıcı mesajlarını belirli bir ciddiyet, vakar ve sevgiyle, dışlamadan ve kendini tecrid etmeden...

Zaman, 31.7.1991